

İMTİHANLAR ZİNCİRİ BAĞLAMINDA KİRMANŞAH, YENİDEN DOĞUM ve METİNLERARASILIK

Erol AKSOY*

ÖZET

Konusunu Bin Bir Gece Masalları'ndan alan ve içerisinde masalsi unsurları yoğun bir şekilde barındıran Kirmanşah Hikâyesi, hem kahramanlık hem aşk konulu halk hikâyelerimizdendir. Bu çalışmada Joseph Campbell'in halk anlatılarındaki kahramanların ayrılma-erginlenme-dönüş sırasıyla sistemleştirdiği mitolojik macera modeli, halk hikâyelerimizden Kirmanşah'ın Behçet Mahir anlatması üzerine uygulanmıştır. Kirmanşah'ın aydınlanma, kendini gerçekleştirme ve ayrıldığı topluma benliğini bularak dönme yolunda yaşadığı türlü mücadeleler, imtihanlar zincirini kırıp yeniden doğuşuna uzanması, kahramanın yolculuğunun Campbell modeline uygunluğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında çalışmada, anlatıcının başka alt metinlerle kurduğu metinlerarasılık ilişkisine de dikkatler çekilerek bu ilişkinin hikâyenin gelişimi, sonucu ve mesajı üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kirmanşah Hikâyesi, metinlerarasılık, imtihan motifi.

KERMANS SHAH IN THE CONTEXT OF CHAIN OF TRIALS, RESURRECTION AND INTERTEXTUALITY

ABSTRACT

Being based on thousand and one night stories at the point of the topic and frequently including unreal elements, Kermanshah tale is the one of our both heroism and love based folk tales. In this work, Campbell's Hero's Journey Monomyth systematized with "separation / departure, initiation, return" model of adventure folk tale applied on Kermanshah with Behçet Mahir's narration. Kermanshah's enlightenment, self-realization and his adventures on his way to return to the folk he left after finding himself, his breaking of the chain of the trials and his way to his resurrection (freedom to live) prove Kermanshah's conformity to Campbell's model. By the way, in this work it is also to get attention that narrator made an intertextual relation with other sub-texts and this relation's influences on tale's development, outcome and the hidden message in the tale.

Keywords: Kermanshah tale, Intertextuality, theme of the trial.

* Erciyes Üniversitesi Türk Dili Okutmanı. El-mek: erol@erciyes.edu.tr

Giriş

“Kahramanın Sonsuz Yolculuğu” adlı eserinde halk anlatılarındaki kahramanların ayrılma-erginlenme-dönüş sırasıyla mitolojik maceralarını tamamladığını belirten Joseph Campbell, kahramanın dünyadan doğaüstü tuhaflıkların bölgesine doğru ilerlediğini, burada masalsi güçlerle karşılaştığını ve kesin bir zafer kazanıp üstün bir güçle geri döndüğünü belirtir (Campbell 2000, 41-42).

Bu çalışmada Joseph Campbell’ın ayrılma-erginlenme-dönüş modeli, Türk halk hikâyelerinden Kirmanşah’ın Behçet Mahir anlatması üzerine uygulanacaktır.

Konusunu “Bin Bir Gece Masalları”ndan alan Kirmanşah Hikâyesi, Posoflu Fakirî (Âşık Üzeyir Usta) tarafından tasnif edilmiştir. Bu metnin elimizde mevcut olmadığını belirten Ali Berat Alptekin, Kirmanşah Hikâyesi’nin beş varyantını yayımlamış ve eserinde hikâyenin kaynağı, motif ve formel yapısı, epizot ve şiir tahlili, kahramanları ve halk hikâyeleri tasnifi içindeki yeri üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur (Alptekin 1999).

Kirmanşah hem kahramanlık hem de aşk konulu bir halk hikâyesidir. Halk hikâyeleri genel olarak nazım-nesir karışımı bir yapıya sahipken Kirmanşah Hikâyesi, neredeyse tamamen nesir özelliği göstermektedir. Hikâyelerde olay kısımları genellikle nesir, karşılıklı konuşmalarsa manzum olur; ancak Kirmanşah’ta bu konuşmalar da nesir özelliği göstermektedir. Bunun yanında Kirmanşah, içerisinde masalsi özelliklerin yoğun bir şekilde yer aldığı halk hikâyelerimizdendir. Hikâye öncelikle masallardaki gibi bir tekerlemeyle başlar:

“Kevn-i mekân içinde, gök kubbe altında, Şiraz toprağında, Tiflis vilayetinde Hurşut Şah isminde bir hükümdar eyleşirdi. Hurşut Şah’ın iğirmi dört saatda içerisinde gami, gözünün yaşı dökülür getmezdi.”

Yine masallardaki formel sayılar Kirmanşah’ta yoğun olarak yer almaktadır. Olaylar masal mekânları olan Kaf Dağı, Yemen gibi mekânlarda geçer. Masallardaki bir başka özellik geçiş formellerinin bulunmasıdır. Kirmanşah’ta da bu geçiş formellerine rastlanmaktadır:

“Bunnar yolda bele devam etsin getsinler biz heberi vereh Hurşit Şah’ın oğullarından.”

Türk halk hikâyelerinde asıl kahraman, genel itibarıyla çocuksuzluk motifinin akabinde olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. Çocuğu olmayan kişi ise genellikle bir padişah veya beydir. Kirmanşah Hikâyesi de çocuksuzluk motifine başlar. Tiflis padişahı Hurşit Şah’ın çocuğu olmaz. Başvezir, bunun Allah’tan geldiğini belirtir ve Hurşit Şah’la baş vezir derviş kılığına girerek Hurşit Şah’ın derdine derman aramak için Tiflis’in etrafını gezmeye çıkarlar. İki arkadaş, Tiflis’in dışında iki dağ arasında akan suyu seyrederek Hz. Hızır çıkagelir. Hurşit Şah’a yedi şart koşan Hz. Hızır, Hurşit Şah’ın bu şartları kabul etmesi üzerine dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat sonra bir çocuğunun olacağını müjdelere ve gözden kaybolur. Böylece kahramanın sıradan insanlardan farklı olacağı doğmadan önce vurgulanmış olur.

Hz. Hızır’ın ileri sürdüğü şartlardan altısını yerine getiren Hurşit Şah’ın dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat sonra bir oğlu olur. Kirmanşah’ın babasına şartlı olarak bağışlandığı görülmektedir. Bu şartlara fakirlere yardım, açların doyurulması, çıplakların giydirilmesi gibi toplumu ayakta tutan temel dinamiklerdir. Böylece anlatıcı, dinleyici kitlesine “Allah’tan bir dileğiniz olursa burada olduğu gibi iyi, güzel işler yapın.” mesajını vermektedir.

Çocuk, dört yaşına gelir; fakat Hz. Hızır, çocuğun adını koymak için gelmemiştir. Hz. Hızır’ın yedinci şartı çocuğa ismini kendisinin vermesidir. Ülke meclisi toplanır, çocuğa isim koymak isterken Hz. Hızır gelir ve çocuğa Kirmanşah ismini koyar:

Turkish Studies

“Hazreti Hızır, dört yaşındaki çocuğu iki bacağının arasına aldı. Hepsi durdu seyrediyordu. Okuyup üfirdi, avsunladı, aç ağzın yavrim diye yutturdu. Üç defa dalını, üç defa göğsünü sığadı.

Ey şahım –dedi- bundan sonra bu çocuğun dalını yere getiren heç bir fert olmayacak –dedi- ve bu çocuğun adını Kirmanşah goydum.” (Alptekin 1999, 141).

Kirmanşah böylece manevi güçlerle desteklenir. On dört yaşına geldiğinde ise öyle zeki, öyle güçlü bir çocuk olur ki, bütün Tiflis halkı Kirmanşah’ı konuşmaya başlar.

Kirmanşah’ın ününün Tiflis’te dilden dile dolaştığı sıralarda ise Yemen’de “Ey padişah baba, ben yendiğim, yıkdığım genci almam. Beni kim yıkarsa ben onu alıram. Ben yıkdığım erkeğin altına yıkılan değılem. Ben senin sözün tutanda değılem. Ben gendi elimle bulur evlenirem.” (Alptekin 1999, 143) diyen ve her sene, kendisiyle evlenmek isteyen beş yüz pehlivanı yenen hem güçlü hem de güzel bir kız vardır.

Hurşit Şah, oğluna zarar gelir diye oğlunun bu kızı duyup da Yemen’e gitmesini istemez ve ülkesinde bu kızdan haber verilmesini yasaklar. Ancak Campbell modeline göre kahramanın “maceraya başlama”sı için “haberci”nin devreye girmesi, kahramanı uyandırma yolunda ilk adımı atması gerekmektedir. İşte ilk macerasına başlamak için bekleyen Kirmanşah’ı Yemen’den gelen bir bezirgân, padişah kızından haber vererek uyandırır:

“Ben Yemenliyim, Yemen Padişahı’nın bir gızı var senede beş yüz pehlivan, yurdun her diyarından toplanır. Beş yüzünün de sırtını yere getirir, yıkar. Heç, yıkan şimdiye gader bulunmadı. Eğer bu deliganlı, guvvetli ise, Yemen Sultanı’nın gızını de getsin, yıksın, ben de ‘emennah’ diyim. Her horoz, gendi çöplüğünde öter. Bunun kanatları, Tiflis’te şaggıldar. Eğer yiğit ise, guvvetli ise, gızı yıksın ben inanim.

Meğer ne gader işaret eddiler ise bir öğün, bezirgân –demiş- bulundi. Yani olgun adamlar ‘sükut dur’ diye işaret eddiler amma, bezirgan bir öyün boş bulundi. Kirmanşah da zaten önünde: Nasıl bezirgândan bu cevabı işiden Kirmanşah babasına:

‘Destur ver baba’ dedi.” (Alptekin 1999, 143).

Bezirgân, Campbell modeline göre “haberci” işleviyle karşımıza çıkar. Haberci, yaşamda yeni bir dönemi işaret ederek karşı konulamaz havasıyla Kirmanşah’ı maceraya çağırılmaktadır.

“Çağrı her zaman bir dönüşümün –tamamlandığında bir ölüme ve bir doğuma eşitlenen bir ruhsal geçiş anı ya da ayininin- gizemiyle perdeyi kaldırır. Alışılmış yaşam ufku genişlemiştir; eski kavramlar, idealler ve duygusal kalıplar artık uygunsuzdur; bir eşiğin aşılmasının zamanı gelmiştir.” (Campbell 2000, 66).

Artık Kirmanşah, ismini almış, ilmen, fikren ve güç olarak yeterli olgunluğa erişip yolculuğa ve yeni tecrübelerle hazır hale gelmiştir. Hz. Hızır’la manevi desteği de arkasına alan kahraman, artık yüce ideallere ulaşmak için hazır olduğundan haberci sahnede görülmüştür. “Maceraya çağrı” olarak belirlenen bu ilk aşama, hikâye kahramanını bilinmeyen bir kadere doğru çekmektedir. Bir “eşik”in kenarında duran Kirmanşah:

“Ulan ben babama gidim, bu meclis içinde ne deyim, akşam, olur yahut öğle olur, babam gelir. Babamdan müsaade alim. Neden sene de beş yüz gişi yıkılsın? Neden ölsün?” (Alptekin 1999, 146) diyerek V. Propp’un “aracılık, geçiş anı” (Propp 1985, 44) şeklinde tanımladığı bu eşiği aşmak için harekete geçer ve babasından izin ister. V. Propp modeline göre kahraman, bir kötülüğün haberini alarak bunu engellemek için yola çıkmak ister.

“Büyülü eşikten geçiş bir yeniden doğum alanına geçme”ktir. Hurşit Şah, senelerce çocuk özlemi çektikten sonra gelen oğlunun geri döneceğinden şüphelidir, bu yüzden gitmesine izin vermez.

Turkish Studies

Campbell, çağrının reddi macerayı olumsuzla çevirir, der. Bu durumda kahraman, sıkıntıyla kaplanır ve bu nedenle Allah'a sığınır:

“Kimse rızalık vermedi, lakin Kirmanşah bakdı ki, iş galdi meneviyete. Gecenin yarısı idi. Kirmanşah, abdest alıp –zaten bütün elme mensup olmuştu bu çocuk- üzünü Arabi gıbleye çeviren Kirman, hâkimler hâkimi, yatmaz uyumaz Hagg'a münacat gildi:

Hey yohları var eden efendim! Babamın göynüne merhamet sal, babam bene izin versin, babamın izni olmasa, ben nere gidim? Getsem de bir hâl gelir başıma.” (Alptekin 1999, 148).

Burada halk hikâyelerinin özelliklerinden biri olan kahramanların ettikleri duaların kabul olması motifi görülür. Kirmanşah'ın duasıyla o gece Hz. Hızır, Hurşit Şah'ın rüyasına girerek oğluna izin vermesini söyler. Hurşit Şah da sabah oğlunun Yemen'e gitmesine izin verir. Kirmanşah böylece kendini bilinmezliklerle dolu bir yolun başında bulur. Propp tarafından “gidiş” (Propp 1985, 46) şeklinde tanımlanan bu durumda “arayıcı-kahramanı” her türlü serüven beklemektedir.

Kirmanşah, Yemen'e gelir. Yemen'de o sırada bütün pehlivanlar toplanmıştır ve Kirmanşah bir pehlivanın çadırına konuk olur. Gece, kızın sarayına giderken yolda Hz. Hızır, Kirmanşah'ın yolunu keser:

“Oğlum, bu gızı almaya mı geldin yohsa?

Yoh baba, benim bu güzelde meylim yoh. Güzel odur, beni halgeden Allah, bene güzel odur. Ben ondan güzelini bulamam. Onun emirleri de güzeldir baba. İşde, bu devayı, Allah rızası için galdirmaya geldim.” (Alptekin 1999, 153).

Burada sorgulanmak istenen “Ego kendini öldürebilir mi?” sorusudur. Yani sınavlar yoluna giren, ilk eşiğin ucundaki Kirmanşah'ı yoları düşüren yüce ideallere ulaşma isteği midir, yoksa karşı cinse duyduğu ilgi midir? Kirmanşah, Yemen'e bir zulmü, acıyı engellemek için gelir; senede 500 pehlivanın, yiğidin ölmesini kabullenemez. O, yiğitliğin, gücün insanlara zulmetmek için değil, onların mutluluğu için var olduğunu düşünür. Dolayısıyla onun için hem Allah rızası hem de insanların acı çekmemesi önemlidir.

Hızır da bunun üzerine Kirmanşah'a kendisine zor zamanlarında yardımcı olması için bir kement verir. Campbell bu noktada:

“Çağrıyı reddetmemiş olanlar için, kahraman yolculuğunun ilk karşılaşması, maceracıya aşacağı ejder güçlere karşı tılsımlar sağlayan koruyucu bir figürle (genellikle ufak tefek yaşlı bir kadın ya da erkek) olandır.” (Campbell 2000, 84) diyerek kahramanı sonsuz yolculuğunda yalnız bırakmayacak koruyucu figürlerin varlığına işaret eder. Yani Kirmanşah, kendisine yapılan çağrıya olumlu yanıt verdikten sonra olağanüstü güçlerle yoluna ilerler.

Kirmanşah, Hz. Hızır'ın verdiği kemendin yardımıyla kızın sarayına girer. Üç cariyeyi uyandırmadan ilerleyerek üçüncü odada Yemen padişahının kızını bulur. Ona bir şey yapmaz sadece odayı dağıtır. Üçüncü gece de kızı yanaklarından öper, parmağındaki yüzüğü çıkarıp alır. Sabahleyin cenk meydanında kızın karşısına çıkar ve kızı yener. Sadece kendisini yenen bir yiğitle evlenebileceğini söyleyen Yemen padişahının kızı, Kirmanşah'la evlenmek ister; ancak Kirmanşah senede 500 yiğidin şehit olmasını önlemek için bu mücadeleye girmiştir. Bu yüzden bu teklifi kabul etmeyip bundan sonraki imtihanlarında kendisine bir yoldaş, yardımcı olacak padişah kızını, atına seyis olarak yanına alır ve onunla birlikte Tiflis'e döner.

Kirmanşah, bu ilk macerasında habercinin çağrısına uyarak eşiği geçer ve maceraya başlar. Bilinmeyene adım atar. Kutsal güçlerin de yardımıyla ilk sınavını başarıyla tamamlar. Bu ilk sınav, aynı zamanda Kirmanşah'ın karşı cinsle olan ilk temasıdır. Asıl maceraya ulaşma noktasında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

kahramanın cinsel olgunluğa erişme düzeyi belirlenmeye çalışılır. İşte bu yüzden Hz. Hızır tarafından sorguya çekilir. O da ilk macerasında bunu başarır. Cinsel olgunluğa eriştiğini ve asıl maceraya girebilecek yeterliliğe ulaştığını gösterir. Bu küçük macera onu asıl maceraya hazırlayan, ruhi olarak ve kuvvet olarak ne yaptığını, niçin yaptığını bilen, yüce ideallere ulaşmak isteyen biri olarak okuyucunun ve dinleyicinin karşısına çıkarır. Aslında bu ilk sınav da Kirmanşah'ın büyük macerasının içerisinde bir eşik olarak görülebilir. Kirmanşah ilk eşığı atlayarak kendisi için diğer büyük eşığe de hazırlanmıştır.

Memleketine gelen Kirmanşah'ı Hz. Hızır eğitir, yetiştirir:

“Hazreti Hızır, kırk gün Kirmanşah'ı heç kimseye haber vermemişdi. Kırk gün, karşısında ceng etdirdi. Kırk gece, kırk gündüz Hazreti Pir'in karşısında, pençesinde helak olmuşdi. Hazreti Pir:

Ey oğlum Kirmanşah, göyde uçan guşa gılıç atsan vurarsan. Kırk günde sene silahşörlük örgetdim, hervarda etdim. Artık, gendi başın, gendin bağlarsan. Amma Kirmanşah, sene son sözümü söylüyorum; sakın bu güvvet bende diye güvvete mağrur olma. Veren; bir anda erdi, bir anda alır. Almya da gadir, vermiye de.

...

Oğlum, başın dara düştü ise, beni imdada çağır, nerde olursa ol, daran yetişenlerdenem.” (Alptekin 1999, 170).

Bu şekilde büyük mücadelesine hazırlanan Kirmanşah, 18 yaşına gelince rüyasına Kırklar gelir ve birincisi Allah, ikincisi Pir, üçüncüsü Herat'taki Adil Han'ın kızı Mahperi Han adına Kirmanşah'a bade içerir. Pir, iki parmağı arasından Kirmanşah'a Mahperi'yi gösterir. Aynı şekilde Mahperi'nin rüyasına giren pirlere ona da Kirmanşah'ın elinden bade içerir.

Pirlere burada asıl maceranın habercisi fonksiyonuyla anlatıdaki yerlerini alır. Kirmanşah “...öteki deneyim için hazır hale geldi. Hazır olduğu an uygun haberciler belirdi.” (Campbell 2000, 70).

Habercinin:

“Oğlum Kirman, aklın başın topla. Bizler kim olduğumuzu bilmezsin. Biz, yum gözünü, aç gözünü, mağrupdan meşrika gedenlerdenik. Kitli gapiler, bizim için açıktır. Bunun için, size heç bişey çetinlik değildir. Biz, Allah'ın tükenmez bir ordusuyuk. Allah'ın gudret ve guvvetine amadeyik. Bu kevn-i mekanın bir baş olandan bir başa, yum gözünü, aç gözünü gelenlerdenik. Oğlum, ahval-i ezelde, senin gısmetin, üç nasibin var. Al nasibin iç, diye Kirmanşah'ın dalını sıgayan Pir Dede, o kırk tane erenler beraberdi onunla.” (Alptekin 1999, 171) şeklindeki haberleri ve sevgilisinin gösterilmesi Kirmanşah'ın benliğinin uyanmasını sağlayan bir araçtır. Benliği uyanan Kirmanşah, asıl büyük maceraya çağrılmaktadır. Sevgilinin gösterilmesi maceraya çağrıyı ifade eder. Burada bir eşığın önünde bekleyen Kirmanşah, kendi kişiliğini olgunlaştıracak, onun yeniden doğuşunu sağlayarak asıl Kirmanşah'ı ortaya çıkaracak çağrıya badeleri içerek olumlu cevap verir ve büyük macerasına başlamak için eşikten içeriye girerek bilinmeyen içinde kaybolur.

O gece Kirmanşah, Tiflis'te; Mahperi, Herat'ta baygın halde yatar, kalır. Kirmanşah'ı annesi, babası, çevresindekiler uyandıramaz. Onu uyandırmak için bir âlim getirirler. Hikâyede âlim diye nitelendirilen kişi Kur'an'a bakarak Kirmanşah'ın sevdalandığını söyler ve Kirmanşah, on dört saat sonra uyanarak annesine:

“Anne, derdimin dermanı Herat'da oldi. Beni Herat Hökümdarı Adil Han'ın gızı Mahperi'ye âşik etdiler. Bir günüm, bin güne bedeldir. Ben utanyorum, babama üzüm dutmıyor. Sen babama

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

bildir, bene desdur versin, izin versin.” der. Aynı şekilde uyandırılmayan Mahperi'nin yanına gelen âlim de Kur'an'a bakar ve Mahperi'nin sevdalandığını söyler. Mahperi'nin babası Adil Han, kızına sevgilisi gelince kendisini onunla evlendireceğini söyler.

Herat, yedi yıl gidiş, yedi yıl geliş olmak üzere on dört yıl uzaklıktadır. Hurşit Şah geri dönemeyeceğini düşündüğünden oğluna izin vermez; ama ilk macerada olduğu gibi Kirmanşah'ın Allah'a dua etmesi sonucu Hz. Hızır, Hurşit Şah'ın rüyasına girer ve oğluna izin vermesini söyler. Hurşit Şah da Kirmanşah'a Horasan'daki amcası Ehmed Şah'ın elini öpüp öyle gitmesini söyleyerek izin verir. Böylece Kirmanşah, Yemen padişahının kızıyla yola çıkar.

“Birey, uzun ruhsal disiplinler yoluyla, kişisel sınırlamalarına, çekişmelerine, umut ve korkularına olan bağlılığını terk eder, hakikatin gerçekleşmesinde yeniden doğuş için gerekli olan öz-kıyımına karşı direnmez ve böylece en sonunda, büyük an için nitelikleri tam olarak gelişmiş olur.” (Campbell 2000, 270).

Anlatıcı burada geriye dönüş tekniğiyle Hz. Süleyman'ın zamanına gider ve bir iç hikâye anlatmaya başlar. On sekiz bin âlem Hz. Süleyman'ın emrinde olduğu halde “Ağ Dev” isimli dev, Hz. Süleyman'a itaat etmez. Hz. Süleyman ise Kirmanşah isminde bir yiğidin 18 yaşına gelince onu öldüreceğini söyler. Kirmanşah'ın bu iç hikâyeyle birlikte erginlenme sürecinde bir “sınavlar yolu”na girdiği açıktır. Campbell, “sınavlar yolu” adını verdiği başlıkta şunları söyler:

“Eşiği aştıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasında ilerler. Bu, mit-maceranın sevilen bir aşamasıdır. Mucizevî sınavlar ve işkencelere yönelik bir dünya edebiyatı yaratmıştır. Kahraman bu bölgeye girmeden önce karşılaştığı doğüstü yardımcının önerileri, tılsımları ve gizli araçlarından yardım almaktadır. Ya da insanüstü yolculuğu sırasında kendisini her yerde destekleyen iyi kalpli bir güç olduğunu ilk kez burada da fark edebilir.” (Campbell 2000, 115).

Kirmanşah ve Yemen padişahının kızı Horasan'a doğru giderken Ağ Dev de yeryüzüne inerek Kirmanşah'ı armaya başlar. Ancak dev gelmeden doğüstü yardımcı Hz. Hızır, Kirmanşah'ın yanına gelir ve onu Horasan kapılarına götürür. Horasan'da Kirmanşah'ın amcasının iki hain oğlu vardır. İki amcaoğlu kırk arkadaşıyla, Kirmanşah'ı gezdirmeye bahanesiyle Horasan'dan dışarı çıkarırlar. Kirmanşah'ı öldürmeyi planlarlarken Hz. Hızır gelir ve

“Oğlum Kirman, bir saat ömür sonunda, bir ceza göreceksin. Ancak atını al, gel yanıma. At, seni gurtaracaktır.

Kirmanşah, gıza el etdi. Gız bunin atını getirdi. Hazreti Hızır, sağ eliyle, atın dalını sığayıp, avsunlayıp, ata üfürdi:

Haydi oğlum Kirman, amanatın bu gızı da terken al, onlar, bir cümlesi hayındır. Amma, Allah'ın muradı budur. Herkeş ettiği cezayı bulur. Guyuyu deşen, gendi düşer. Onlara bakma, benim duam ile bu at seni gurtarır.” (Alptekin 1999, 188) der.

Kirmanşah'la amcaoğulları gezmeye devam ederken Ağ Dev gelir ve Kirmanşah'ın amcaoğullarını kaçıtır. Kirmanşah ise atının yardımıyla kurtulur. Geri dönüp amcasına durumu açıklayamayacağını düşünen Kirmanşah ve Yemen padişahının kızı Herat'a doğru yola koyulurlar. Yolda yine Hızır, Kirmanşah'ın karşısına çıkar ve “Oğlum Kirman, yedi yıllık yolu bırak da yedi ayda seni Herat'a gavuşduracağım. Ancak, yedi aylık yolda, üç gorkunç vardır. Biri ejderha. İşde bak, bu gördüğün sehraların nebateti yanmış. Toprak simsiyah olmuş. İki dağ arasını doldurmuş bir ejderha vardır. Bu ejderhanın yüzünden bu ellerde ne guş uçar, ne karvan geçer. Ne âdem ayağı basar. Bu ejderhayı sen öldüreceksin oğlum. Ehval-i ezeldeki, tekdir-i ilahi beyle yazmış. Gel bakalım, diye Kirmani'yi aldı, duva gildi, dalını sığayıp;

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Oğlum, heç darda galmasan, galdığın zaman beni çağır. Bil ki, ben senen peşindeyem. Ejderhayı öldürmemiş, bene ne deme, neme lazım deme. Bundan sonra, gelen giden serbest gitsin, ejderhanın şerrinden gurtarsın.

Başüsdüne baba,

Onun eceli senin elinde, bir. Ejderhayı öldürdükten sonra, bir aylık yol gidersen, yolun sağını aslan, solunu gaplan kesmiş, üzeren gelir, hücum eden bu hayvanlar. Aslanla, gaplanı öldürmemiş getmi. Aslani da gaplanı da öldür ki, ordan da gelen giden yolçı serbest geçsin, iki. Üçüncüsü, bir aylık daha yol gidersen yolun Goca Arab'a uğrar. Goca Arab'ın on dört bin gılıç vuran atlısı var. Goca Arab, şimdiye gader, dalı yere gelmemiştir. Hasım arıyor. Goca Arab'ı her kim alt ederse, Arab ona amade olacak, bende olacak. Yalnız oğlum, Goca Arab'ın halı da senin elindedir. Heç gorkma, çekinme. Goca Arab'i alt edersen yenirsin, güleşe teklif et. Oğlum, Goca Arab'ın da alt olduktan sona, o gedik de açılır. Goca Arab'ın gorhusundan, guş uçmaz, kervan geçmez, âdem geçmez. On dört bin gılıç vuranı var. Oğlum, Goca Arab, yedi iklimden haraç alır. Seneden seneye, senin baban Hurşit Şah bile Goca Araba haraç verir. Sene dememişti baban, sene bildirmemişti. Gizlin seneden seneye, baban bile, Şiraz bile haraç verir. Goca Arab, yedi iklimden haraç alır. Haraç veren bir millete ilişmez, vermeyeni tarumar eder, varını alır. Goca Arab, yenilen bir millet değildir. Goca Arab'ın zaferi de senin elindedir oğlum. Goca Arab'ı alt edeceksin, ondan sona Herat'a az yolun galır. Gavuşursun oğlum." (Alptekin 1999, 191-192) diyerek ortadan kaybolur.

Böylece yoluna devam eden Kirmanşah, ejderhaya yaklaşır. Hızır, Kirmanşah'a arkadan yardım eder ve Kirmanşah, ejderhayı öldürür. Ardından bir aylık yol gidip aslanla kaplanı öldürür. Kirmanşah böylece yoluna devam ederken Goca Arap da remile baktırmaktadır. Remilciden Kirmanşah'ın yirmi bir gün sonra gelip kendisini yeneceğini duyan Goca Arap, 7 yola 14 bin atlısını gönderir. Kirmanşah, Goca Arap'ın yardımcısı Mecal Vermez'i bir yumrukla korkutup kaçıtır. Goca Arap'ı da güreşte yener. Goca Arap da Kirmanşah'ın yiğitliğine hayran kalarak Kirmanşah'ı kendisine evlat yapar ve atı Karakaytaz'ı Kirmanşah'a verir.

"Kahramanı yerle birebir temastan uzak tutmak, ama yine de dünya insanları arasında gezinmesini sağlamak üzere, tecrit edici at fikri, doğaüstü güç taşıyanların sıkça aldıkları temel önlemin canlı bir örneğidir." (Campbell 2000, 255). Tanrısal kişilik yere ayak basmamalıdır, kahramanın atı bu anlamda önemlidir. "Hikâyelerde, kahramanın en büyük yardımcısı, Hz. Hızır'dan sonra atıdır. Kahramanın her zaman yanında bulunan atı, onun kederine de sevincine de ortaktır." (Alptekin 2002, 38). Türk halk anlatılarında at, doğumundan itibaren olağanüstü özellikler gösterir. Kahramanın kaderi, atının da kaderidir (Çınar 2002, 155).

Kirmanşah'la Yemen padişahının kızı böylece Herat'a doğru yollarına devam ederler. Bu arada Herat'ta Ağ Dev, Mahperi'yi alıp Kaf Dağı'na kaçıtır, onu da Ehmed Şah'ın oğulları gibi kuleye kapatır. Kirmanşah, kırk gün sonra Herat'a varır. Mahperi'yi devin kaçırdığını öğrenir. Adil Han yanına kırk yiğidini alır, Kirmanşah ve Yemen padişahının kızıyla üç gün üç gece yola giderler. Hz. Hızır yine karşılarına çıkar. Kirmanşah hariç geri kalanları yoldan geri döndürür. Kirmanşah, Yemen padişahının kızına kendisini iki yıl beklemesini söyler. Karakaytaz'a biner, Hızır atın sırtını sıvazlar, dua eder ve arkasından kendisine yardım edeceğini söyler.

Kirmanşah, üç gün üç gece daha yol gider ve Hz. Süleyman'ın bahçesine girer. Bahçedeki levhada şunlar yazılıdır:

"Oğlum bir müddet yol getdikden sona, artık su bile yohdur, nebadat yohdur, ancah, Hazreti Pir imdadın yetişir. Üçüncü satır, oğlim, Küf-i Gaf elametlerine yetiştiğin zaman, hemle düşmanıdır, senin değildir. Evel hemleyi, sene düşman eder, Allah'ın emri budur. Onun hemlesini boşa verirsin. Neden? Elindeki gılıç, devi kesmez oğlum. Devın baş gıltında bir sandık vardır. Sandığın içinde, Tığ-ı Hat isminde bir gılıç vardır. Tığ-ı Hat gılıcın üstünde, İsm-i Azam duası

Turkish Studies

yazılıdır. O gılcı elde etmeden, devinen cenge girme. Ancak, Cenab-ı Hag, ona bir uyku verecek. İşte oğlum, gücün yetmez, o sandığı açamazsın. Sandığı, şehir ile kitlenmiştir. O sandığı çekecek bir cevap; Eüzü Besmele'yi çekersin. Eüzü Besmele'nin yüzü suyu hörmetine, sandığın gapagi, gendine açılır. Sandığın içinden Tığ-ı Hat'i al, belen bağla. İşte, devi kesecek Tığ-ı Hat'dan başga heç bir gılıç kesemez. Elde etmeden, dev ile helleşme." (Alptekin 1999, 221).

Kirmanşah yazıyı okuduktan sonra dokuz gün, dokuz gece yol gider ve bir hendeğe gelir. Hz. Hızır gelerek Karakaytaz'ın sırtını sıvazlar, ağzına tükürür. Kirmanşah'ın da ağzına tükürür. Bundan sonra hem Kirmanşah hem de Karakaytaz acıkmayacak, susamayacak, yorulmayacak ve ikisinin de uykusu gelmeyecektir.

Hızır, Kirmanşah'a buradan sonraya kendisinin de geçemeyeceğini, başı darda kalırsa Allah'tan yardım dilemesini söyler. Kirmanşah, yola devam eder. Türlü tılsımlı yollardan geçer ve Billur-ı Ezem'e gelir. Allah'a dualar ederek altı ateş, üstü kar olan Billur-ı Ezem'i geçer.

Sekiz gün, sekiz gece sonra Mahperi'nin kapalı kaldığı hisara gelir. Hızır, Mahperi'nin rüyasına girerek Kirmanşah'ın geldiğini haber verir.

"Kahramanın macerası, ya kaynağa nüfuz etme ya da birtakım erkek ya da kadın, insan ya da hayvan kişileşmelerin yardımıyla sona erdiğinde, maceracının yaşam değiştiren gezisinden dönmesi gerekir. Monomitin ölçütü olan tam çevrim, kahramanın, ödülün, topluluğun, ulusun, gezegenin ya da onbin dünyanın yenilenmesiyle sonlandırabileceği bilgelik tılsımlarını, Altın Post'u ya da uyuyan prensesini insanlar dünyasına geri getirmesi gerekmektedir." (Campbell 2000, 225). Dolayısıyla türlü tılsımlı yollardan geçerek sevgilisinin yanına gelen Kirmanşah, artık sevgilisini alıp bu masal diyarından evine, gerçeklikler dünyasına geri dönmelidir.

Kirmanşah, Mahperi'nin kapalı kaldığı kuleye Hızır'ın verdiği kementle tırmanır ve iki sevgili birbirine kavuşur. Ardından devi öldürmeye gider, uyuyan devi bulur. Tığ-ı Hatt'ı alır. Devin uyanması için bir nara atar ve dev uyanır. Tığ-ı Hatt'ın üzerinde ism-i azam yazılıdır ve bu sayede Kirmanşah'a zerre kadar zarar gelmez. Propp modelinde "büyülü nesnenin alınması" (Propp 1985, 50) şeklinde tanımlanan bu durumda Kirmanşah, düşmanını yenmesini sağlayacak aracı, herhangi bir şarta bağlı olmadan ya da herhangi birinin yardımı olmaksızın elde eder.

"Çatışma" (Propp 1985, 58) durumunda devle karşılaşan Kirmanşah, Tığ-ı Hatt'ın yardımıyla devi öldürerek "zafer" (Propp 1985, 59) kazanır. Gelip Mahperi'yi kurtarır. Amcaoğullarını da kurtarmak ister; ancak onlar yine Kirmanşah'a tuzak kurup onu yaralarlar. Devden parçalar alıp memleketlerine dönerler. Karakaytaz ise Kirmanşah ve Mahperi'yi 40 gün 40 gecede Tiflis'e götürür.

Campbell, eserinde "kişisel sınırları aşmanın acısı, ruhsal büyüme acısıdır." (Campbell 2000, 222) der. Kirmanşah, ideal olana ulaşma, kendi kişiliği ile yaşamda var olma, kendi kişiliğini oluşturma savaşı vererek örtüleri kaldırıp kendini bulmaya çalışır, karanlık ve bilinmeyen tehlikeler yolunda ruhsal büyümesinin sancılarını çekerek zafere ulaşır ve memleketine "geri dönüş"ü (Propp 1985, 61) gerçekleştirir.

O gece Hz. Hızır, Kirmanşah'ın annesi Zöhre Banu'nun rüyasına girer ve Kirmanşah'ın geleceğini haber verir. Mahperi ve Kirmanşah, Tiflis'e gelirler. Mahperi, yaralı olan Kirmanşah'ı iyileştirmek için süt armaya gider. Bu sırada Zöhre Banu, oğlu Kirmanşah'ı bulur, alır ve eve götürür. Karakaytaz ise eski sahibi Goca Arap'ın evine gider. Sütü bulup Kirmanşah'ı bıraktığı yere gelen Mahperi, Kirmanşah ile Karakaytaz'ı bulamaz ve kendini suya atarak intihar eder. Mahperi üç gün üç gece nehirde sürüklendikten sonra bir değirmenin önünde uyanır. Mahperi'yi bulan değirmenci ondan kendisinin evladı olmasını ister. Mahperi'nin değirmencinin evladı olmayı kabul etmesinden sonra değirmencinin evine bir bereket gelir. Daha sonra Mahperi, uyanırken

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

yanında gördüğü bir küp altını değirmenin altından çıkartır. Bu altınlarla yedi yol ayrımında arsalar aldırıp oralara saraylar yaptırır. Sarayların kapısına da “Kirmanşah’ın ruhuna bir Fatıha oku.” yazısını astırır. Kirmanşah’ın atı Karakaytaç, eski sahibi Goca Arap’a gidince Goca Arap, oğlu saydığı Kirmanşah’ı Ehmed Şah’ın oğullarının öldürdüğünü zannederek Horasan’a savaş açar. Horasan, Tiflis’ten yardım isteyince, iyileşen Kirmanşah Horasan’a gider. Olanları anlatır, savaşı bitirir. Goca Arap da Kirmanşah’ın amcasının iki hain oğlunu öldürür. Böylece devi kendilerinin öldürdüğünü söyleyen ve Kirmanşah’ı yaralayan hainler yani “düzmece kahraman”lar (Propp 1985, 68) da cezalarını bulmuş olur. Goca Arap, Kirmanşah ve Yemen padişahının kızı daha sonra Mahperi’yi aramaya çıkarlar. Mahperi’nin yaptırdığı sarayların kapısında asılı duran yazıyı okuyan Goca Arap ve Yemen padişahının kızı, Mahperi’yi bulur. Tiflis’e haber gönderilir. Tiflis’te bayram sevinci yaşanır.

“Genellikle bütün engeller ve devler aşıldığında gelen en son macera, başarılı kahraman ruhun Dünyanın Kraliçe Tanrıçasıyla mistik evliliği olarak sunulmuştur.” (Campbell 2000, 128). Yani eylem dünyasındaki Kirmanşah, imtihanlar zincirini kırarak kendisi için bu dünyanın “Kraliçe Tanrısı” olan sevgilisine kavuşmayı hak eder.

Mahperi’yi götürmek için dünürü gider ve Mahperi, Tiflis’e götürülür. Herat’a Adil Han’a haber verilir ve orada da herkes sevinir, düğünler yapılır, açlar doyurulur, kurbanlar kesilir. Böylece Kirmanşah ve Mahperi muratlarına ererler. V. Propp’un “evlenme” (Propp 1985, 69) şeklinde adlandırdığı son durumda kahraman, evlenir ve tahta çıkar. Bu hikâyede ise Kirmanşah’ın tahta çıkması söz konusu değildir. Kirmanşah, Mahperi’yle evlenir ve hikâye sona erer. Böylece kahramanın memleketinden ayrılarak karanlığa doğru yaptığı yolculuk, bu karanlıklar ve bilinmezlikler dünyasında tamamlanır. Yaşanan macerası da “o öte bölgeden bir dönüş olarak anlatılır.” (Campbell 2000, 250).

Fantastik ve tılsımlı imtihanlar dünyasında mücadele eden Kirmanşah’ın ruhsal erginliğe ulaşma yolundaki macerası tasavvufi bir bakış açısıyla da okunabilir. Bu bağlamda olağanüstü bir şekilde dünyaya gelen, akıl, fikir ve güç bakımlarından üstün özelliklerle donatılan kahraman aynı zamanda ilahi güçlerle desteklenmiş ve ruhsal büyüme macerasına atılmıştır. Bu macera, dünyadaki insanın nefsini yenme arzusunu da içermektedir. Yani Kirmanşah, nefsiyle mücadeleye girmiştir. Bu yolda karşılaştığı devler, cinler, büyüler, çeşitli türden tehlikeler de kahramanın nefsini sembolize etmektedir. Bütün imtihanları başarıyla tamamlaması Kirmanşah’ın nefsini yendiğini, asıl benliğini, kişiliğini bulduğunu, yaradılış gayesini öğrendiğini, kâmil insan mertebesine ulaştığını ifade etmektedir. Bu sayede anlatıcı da dinleyici hedef kitlesine dinî-ahlaki bağlamdaki mesajlarını ideal insan portresi olan Kirmanşah’la vermektedir. Hikâyenin belirli kısımlarında Kirmanşah’ın bu iş için Allah tarafından seçilmiş biri olduğu dile getirilmektedir. Mesela Kirmanşah, Herat yolundaki ejderhayı öldürmeye giderken Hz. Hızır şöyle söyler:

“Bu ejderhayı sen öldüreceksin oğlum. Ehval-i ezeldeki, takdir-i ilahi beyle yazmış.”

Kirmanşah hikâyesi metinlerarasılık açısından da incelenebilir. Kubilay Aktulum, “Metinlerarası İlişkiler” adlı eserinde “Anlatılan birinci öyküye koşut olarak metinde yer verilen ikinci metin ilk öyküyü yineler. Anlatı içinde anlatı, yapıtın konusunu yinelediği gibi onun anlamına daha da açıklık getirir. Yapısal düzlemde ise dolantıyı yineler. Anlatı içinde anlatı, yansıma özelliği taşıyan, ilk anda ‘ayrışık’, ancak içerisine sokulduğu metinle bir ‘benzeşiklik’ ilişkisi kuran (izleksel ve anlamsal düzeyde), anlam üreten (koşut bir anlam) ve/ya metnin anlamını destekleyen (yani ona daha fazla açıklık katan) bir sözcüktür.” (Aktulum 2000, 159-160) diyerek anlatı içine yerleştirilen bir alt anlatının ilk anlatıyı yansıttığını belirtir.

Metinlerarasılıkla Hz. Süleyman’ın hikâyesi üzerinden kurulan ilişki, hikâyenin gelişim seyrini şekillendirmektedir. Ana metinde işlenen insanın nefsiyle olan iç mücadelesi ve kendini

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

yenmeye çalışması teması alt metinde Ağ Dev’le verilmiştir. Ağ Dev, gururlanmış ve nefesine yenilerek Hz. Süleyman’a karşı gelmiştir. Kirmanşah’la da verilmek istenen mesaj, insanın kendi nefsiyle mücadelesi ve onu yenme gayretidir. Aslında Ağ Dev, bir anlamda Kirmanşah’ın kendi nefsidir. Dolayısıyla Kirmanşah, nefsinin yenmek için mücadele eder. Bu bağlamda, anlatı içinde anlatı yöntemiyle kurulan metinlerarasılık ilişkisinin hikâyenin tematik gelişime katkıda bulunduğu görülmektedir.

Gerard Genette’in “palempsest” olarak adlandırdığı kuramı (Aktulum 2000, 216) içerisinde önerdiği metinler arasındaki ilişkinin incelenmesini sağlayan “ötemetinsellik” çeşitlerinden “ana metinsellik”, alt metnin yeniden yazılmasını ve B metni ile A metni arasında metinlerarası ilişkinin kurulmasını ifade eder. Bu ilişkiyi iki dönüştürüm sağlamaktadır: Biçimsel değişimler (dönüştürümler) ya da anlamsal değişimler (dönüştürümler). Aktulum, biçimsel dönüştürümleri “çeviri, koşuklaştırma, düzyazılaştırma, vezin dönüşümü ve biçim dönüşümü” alt başlıklarına ayırmıştır (Aktulum 2000, 142).

Aktulum’a göre “biçim dönüşümü”nde en çok “indirgeme” ve “genişletme” yöntemleri kullanılır. İndirgeme yöntemiyle anlatım yeniden kurgulanmaktadır. Anlatıcı bir başka metnin bir bölümünden esinlenmekte, genel hikâyeyi göz ardı edip bu bölümün olaylarına ve karakterlerine odaklanmaktadır. Bu bölümü kendi hikâyesinin konusu yaptıktan sonra bölüme eklediği yeni karakterler ve olaylarla bu küçük parçayı genişletmektedir (Aktulum 2000, 144).

Kirmanşah’ta bir iç hikâye şeklinde anlatılan Hz. Süleyman ile Ağ Dev’in hikâyesi indirgeme yöntemi kullanılarak oluşturulmuş bir alt metin olarak okunabilir. Zira anlatıcı, Neml suresi 20-28. ayetlerdeki Hz. Süleyman ile Hüdhüd kuşu arasında geçen olayı indirgeyerek detaylandırmış ve bu olaydan sonra yaşananları göz ardı etmiştir. Yani anlatıcı, ana metnin temasına uygun olarak alt metni yeniden kurgulamış ve dönüştürmüştür. Bu dönüşümde Hüdhüd kuşu, Ağ Dev olmuş; Hz. Süleyman ile Hüdhüd kuşu arasındaki konuşmalar da değiştirilerek ana metnin olay örgüsüne uygun hale getirilmiştir. Kirmanşah Hikâyesi’ne alt metin olarak dâhil edilen Kur’an-ı Kerim’deki kıssa şu şekildedir:

“15. Andolsun! Biz Davud’a ve Süleyman’a ilim verdik. Onlar ‘Hamd, bizi mü’min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah’a mahsustur’ dediler.

16. Süleyman, Davud’a varis oldu ve , ‘Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur’ dedi.

17. Süleyman’ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı.

18. Nihayet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler’ dedi.

19. Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: ‘Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!’

20. Süleyman kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: ‘Hüdhüd’ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?’

21. ‘Bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirmediğin kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım, ya da kafasını keseceğim.’

22. Derken Hüdhüd çok beklemedi, çıkageldi ve (Süleyman’a) şöyle dedi: ‘Senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sebe’den sana sağlam bir haber getirdim.’

Turkish Studies

23. ‘Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan kadın gördüm.’

24. ‘Onun ve kavminin, Allah’ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar.’

25. ‘Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah’a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış.)’

26. Allah kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. Büyük Arş’ın Rabbi’dir.

27. Süleyman, Hühüd’e şöyle dedi: ‘Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz.’

28. ‘Benim şu mektubumu götür onlara at, sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak.’ ” (Kur’an-ı Kerim Meâli 2003, 377-378).

Görüldüğü gibi ana anlatının içine Hz. Süleyman’ın iç anlatısı girmektedir. Böylece yeni bir kurgu, metne dâhil edilir. Bu da metinlerarasılığın göstergelerinden biri olan alt metnin yeniden üretimidir. Anlatıcı, Hz. Süleyman’ın hikâyesini Kur’an-ı Kerim’den telmih yoluyla alıp yeniden işleyerek ve dönüştürerek bir alt metin olarak kullanmıştır. Böylece Kirmanşah’ın olgunlaşma-yeniden doğum yolundaki engelleri bir kat daha artmış, macera yoluna yeni maceralar, sınavlar eklenmiş, hikâye çetrefil bir hâl almış, dinleyicilerin dikkatleri de Kirmanşah’ın bu engelleri aşım aşamayacağı noktasına yoğunlaştırılmıştır. Hikâyeye eklenen yeni vaka halkaları, Kirmanşah’ın ideali uğrunda başarması gereken zor görevi bir kat daha zorlaştırmıştır. Bu zor görevin büyüklüğü Kirmanşah’ın yeniden doğumu ve ruhi büyümesiyle doğru orantılıdır. Böylece anlatıya metinlerarasılıkla işlenerek eklenen yeni imtihanlar zinciri, Kirmanşah’ın kahramanlığını yücelten ve aynı zamanda ruhsal olgunlaşma-erginlenme sürecini derinleştiren bir yapı sergiler. Aslında sınavlar yolu yenilenmiştir, ikinci metin ilk metni yinelediği gibi benzeşiklik ilişkisi kurarak anlamsal düzlemde ana metni daha da açık hale getirmiştir.

Hikâyede halk anlatılarının önemli bir özelliği olan formel sayıların da sık sık kullanıldığı görülmektedir: Hz. Hızır, Hurşit Şah’a 7 şart koşar; Kirmanşah 9 ay, 9 gün, 9 saat sonra dünyaya gelir; Yemen padişahının kızının 3 halayığı vardır, sarayda üçüncü odada kalmaktadır; Kirmanşah, kızı üçüncü hamlesinde yere serer; Hz. Hızır, Kirmanşah’ı 40 gün boyunca eğitir, yetiştirir; Kırklar, Kirmanşah’a rüyasında 3 bade sunarlar; Kirmanşah’ın sevgilisi Mahperi’nin memleketi olan Herat 7 yıl uzaklıktadır, Hz. Hızır, Kirmanşah’ı 7 ayda götürür; Kirmanşah’ın önünde 3 korkunç sınav vardır; Ağ Dev’in 7 başı vardır; Goca Arap 7 iklimden haraç alır; remilci, Goca Arap’a Kirmanşah’ın 21 gün sonra gelip kendisini yeneceğini söyler; Goca Arap 7 yola 14 bin atlısını yerleştirir; Adil Han yanına 40 yiğidini alır, Kirmanşah ve Yemen padişahının kızıyla birlikte Mahperi’yi aramaya çıkar; 3 gün 3 gece yol giderler; Kirmanşah 39. gün Hz. Süleyman’ın bahçesine varır; Hz. Süleyman’ın bahçesindeki yazıyı okuduktan sonra 9 gün 9 gece yol gider; Kirmanşah, Ağ Dev’i öldürmeye giderken Mahperi’ye 3 kere nara atacağını söyler; Kirmanşah yaralandıktan sonra Karakaytaz, Mahperi ve Kirmanşah’ı 40 gün 40 gecede Tiflis’e götürür; Mahperi, Kirmanşah’ın öldüğünü zannederek kendisini nehre atar ve 3 gün 3 gece yol gider; Mahperi, değirmenin önünde bulduğu altınlarla 7 yol ayrımında saraylar yaptırır.

Hikâyeye hem aşk, hem kahramanlık motiflerinin yer aldığı bir halk hikâyesi olmasına rağmen aşk unsurunun silik çizgiler halinde fonda durduğu görülmektedir. Kirmanşah ve Mahperi, bade içerek birbirlerine âşık olurlar; ancak, hikâyede aşkın genel olarak belirgin bir şekilde işlenmemiş olduğu görülür. Aşk unsuru hikâyenin sonlarına doğru biraz daha belirgindir. Ancak, hikâyenin tamamında ne Kirmanşah’ın ne de Mahperi’nin ağızından aşka, özleme, ayrılığa dair bir söz

duyulabilir. Onların aşk hastalığına yakalandıklarını bade içtikten sonra baygın halde yatarlarken Kur'an'a bakan âlim kişi söyler. Dinleyici bu sayede Kirmanşah ve Mahperi'nin birbirlerine âşık olduklarını öğrenir; fakat Kirmanşah, iç benini bulacak, kendini gerçekleştirecek gizli çağrısına yanıt vermeye cesaret ederek sınavlar yolunda mücadele ederken âşıktan çok bir kahramandır. Bu kahramansa bencil bir düşünceyle kendini yüceltmeye çalışmaz ya da Dede Korkut'un Deli Dumrul'u gibi "Var mı benden daha yiğit?" anlayışıyla hareket etmez. Onun tek isteği insanlara, topluma hatta hayvanlara ve bitkilere zarar veren şer güçlerini ortadan kaldırmak, toplumu rahat ettirmek, gücünü toplumsal faydaya harcamaktır. Yani bir anlamda Allah rızasıdır. Zaten amacının Allah rızası olduğunu zaman zaman kendisi de söyler. Mesela ilk macerasında amacı, hem güçlü hem de güzel olan Yemen padişahının kızını elde etmek değil, senede beş yüz pehlivanın ölmesini engellemektir. Hikâye kahramanı "Senede 500 pehlivan neden ölsün?" diyerek bu zulmü engellemek için yola çıkar. Herat yolundaki ejderhanın, aslanların ve kaplanların şerrinden insanları, hayvanları kurtarmak ister. Goca Arap'ın haraç olarak çevresindeki ülkelere ve insanlara zulmetmesini, onlara korku salmasını engellemeye çalışır. Yine Ağ Dev'in insanları kaçırp onları tutsak etmesine bir son vermek ister.

Sonuç

Sonuç olarak masal unsurların ve masalsı bir üslubun hâkim olduğu Kirmanşah Hikâyesi'nde kahraman, aydınlanma ve benliği yok etme yolunda ayrılma-erginlenme-dönüş sırasıyla macerasını, vatanından ayrılıp cinlerle, devlerle, ejderhalarla, tılsımlarla yani türlü imtihan zincirleriyle mücadele edip onları yenerek tamamlar. İmtihan zincirinin sonunda yaralanıp memleketine geri dönüşü onun sembolik ölümü olarak değerlendirilebilir. Bu sembolik ölüm, kahramanın iyileştirilmesi ve sevgilisine kavuşmasıyla yeniden doğuma dönüşür. Böylece memleketinden ayrılarak türlü imtihanlarla karşılaşan ve onlarda başarılı olarak erginlenen Kirmanşah, yeniden doğarak içinde yaşadığı topluma geri döner. Sınavlar yolunda kendini bencillikten kurtarıp, aydınlanma yolunda zafere ulaşan kahramanın önemli görevi ve amacı, topluma dönüşmüş olarak geri dönmek ve toplumla kaynaşıp yaşamdan aldığı dersi öğretmektir. Bu ders yukarıda da belirtildiği gibi tasavvufî anlamda okunup insan zihni ve ruhunun tüm sınırlarını cesaretle aşarak nefsinin zincirlerini kırmak ve en yüksek ideal noktada yani kâmil insan noktasında varlık sebebini kavrayıp yeniden doğuşunu sağlamaktır, şeklinde belirlenebilir. Hikâyede dikkati çeken bir başka hususun ise metinlerarasılık olduğu görülmektedir. Anlatıcı, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman ile Hüdhüd kuşu arasında geçen olayı "anlatı içinde anlatı" tekniği ve "indirgeme" yöntemiyle bir alt metin olarak yeniden kurgulamış, olayı ve kahramanları değiştirip dönüştürerek ana metnin içerisine bir iç anlatı şeklinde yerleştirmiştir.

KAYNAKÇA

- AKTULUM Kubilay (2000). **Metinlerarası İlişkiler**, Ankara: Öteki Yayınevi.
- ALPTEKİN Ali Berat (1999). **Hikâye Araştırmaları-1 Kirmanşah Hikâyesi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN Ali Berat (2002). **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- CAMPBELL Joseph (2000). **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu** (Çev. Sabri Gürses), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ÇINAR Ali Abbas (2002). "Türk Destanlarında Alp Tipi At", **Milli Folklor**, S. 56, s. 153-157.
- Kur'an-ı Kerim Meâli** (2003). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- PROPP Vladimir (1985). **Masalın Biçimbilimi** (Çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat), İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012